УДК 316.485.6 : 304.444
DOI https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2026.3.29

Марченко О. Г.
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціології та психології
Навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-1007-9560

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ В ПОДОЛАННІ КОНФЛІКТІВ ЦІННОСТЕЙ У МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

THE ROLE OF MEDIATION IN OVERCOMING VALUE CONFLICTS IN A MULTICULTURAL SOCIETY

У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз медіації як ефективного інструменту врегулювання ціннісних конфліктів у сучасному мультикультурному суспільстві. Доведено, що в умовах зростаючої гетерогенності, глобалізації та міграційних процесів традиційні юрисдикційні механізми, базовані на дихотомії «переможець – переможений», виявляються малоефективними у вирішенні суперечок, що ґрунтуються на несумісності світоглядних орієнтирів, релігійних догм та етнокультурних традицій. У роботі розкрито сутність «конфліктів цінностей» як міжгрупових зіткнень, що вирізняються високою емоційною напруженістю та безкомпромісністю. Автором систематизовано галузі формування аксіологічних суджень, що дозволяє глибше зрозуміти природу протистоянь між представниками індивідуалістських та колективістських культур, світських і релігійних правових систем, а також традиційних та егалітарних гендерних моделей. Обґрунтовано, що медіація трансформується з технічного методу супроводу переговорів у гуманітарну методологію відновлення соціальної комунікації, де ключову роль відіграє кроскультурна компетентність медіатора. Доведено, що успішна медіаційна практика в умовах полікультурності базується на принципах ціннісного релятивізму, фокусуванні на реальних потребах сторін та побудові спільного гуманістичного контексту. Запропоновано алгоритми трансформації абстрактних ідеологічних постулатів у площину практичних інтересів, а також техніки побудови безпечного комунікативного простору для зниження емоційної напруги та деконструкції етнокультурних стереотипів. Зроблено висновок, що медіація виступає дієвим інститутом соціального конструювання згоди, який забезпечує баланс між збереженням етнокультурної ідентичності та дотриманням універсальних прав людини, що є необхідною умовою сталого розвитку суспільства.

Ключові слова: мультикультурне суспільство, конфлікт цінностей, медіація, соціальна злагода, кроскультурна компетентність, ціннісні орієнтації, етнопсихологічні детермінанти, діалог, трансформування конфліктів.

The article provides a theoretical and methodological analysis of mediation as an effective tool for resolving value conflicts in a modern multicultural society. It is proven that amidst growing heterogeneity, globalization, and migration processes, traditional jurisdictional mechanisms based on the «winner-loser» dichotomy prove ineffective in settling disputes rooted in incompatible worldview orientations, religious dogmas, and ethnocultural traditions. The paper reveals the essence of «value conflicts» as intergroup clashes characterized by high emotional intensity and uncompromising nature. The author systematizes the domains shaping axiological judgments, which allows for a deeper understanding of the nature of confrontations between representatives of individualistic and collectivistic cultures, secular and religious legal systems, as well as traditional and egalitarian gender models. It is substantiated that mediation transforms from a technical method of negotiation support into a humanitarian methodology for restoring social communication, where the cross-cultural competence of the mediator plays a key role. It is proven that successful mediation practice in a multicultural environment is based on the principles of value relativism, a focus on the real needs of the parties, and the construction of a shared humanistic context. Algorithms are proposed for transforming abstract ideological postulates into the plane of practical interests, alongside techniques for building a safe communicative space to reduce emotional tension and deconstruct ethnocultural stereotypes. It is concluded that mediation acts as an effective institution for the social construction of harmony, ensuring a balance between the preservation of ethnocultural identity and the observance of universal human rights, which is a prerequisite for the sustainable development of society.

Key words: multicultural society, value conflict, mediation, social harmony, cross-cultural competence, value orientations, ethnopsychological determinants, dialogue, conflict transformation.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації, міграційних процесів та інтенсифікації міжкультурної комунікації світове, європейське, українське суспільства стають дедалі гетерогенніші. Процес стратифікації соціуму супроводжується загостренням суперечностей на підгрунті несумісності світоглядних орієнтирів, релігійних догм, етнокультурних традицій та систем моральних координат, які прийнято визначати як «конфлікти цінностей».

На відміну від традиційних позиційних чи ресурсних суперечок, конфлікти цінностей вирізняються високим рівнем емоційної напруженості, безкомпромісністю сторін та сприйняттям опонента через призму дихотомії «свій – чужий». На наш погляд, аксіологічний конфлікт дотикається іден-

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

тифікаційного протистояння, оскільки боротьба за цінності завжди є боротьбою за визначення власного «Я» та «іншого» у соціальному просторі. Будучи укоріненими у структурі суспільної та індивідуальної свідомості й супроводжуючись глибоким емоційним навантаженням, такі суперечки виходять за межі чистого раціонального поля. Внаслідок цього класичні юрисдикційні інститути (зокрема, судове провадження та адміністративне регулювання), базовані на принципах формального права та дихотомії «переможець – переможений», виявляються малоефективними в їх вирішенні, оскільки не здатні подолати глибинні стереотипи, а часто лише посилюють суспільну поляризацію та маргіналізують представників меншин.

У цьому контексті постає гостра науково-практична проблема пошуку та теоретичного обґрунтування альтернативних механізмів соціальної інтеграції й міжкультурної комунікації та врегулювання суперечностей, зокрема потенціалу медіації. Попри те, що інститут медіації стрімко розвивається як ефективний інструмент позасудового вирішення спорів (сімейних, комерційних, у виробничій і освітній галузях, у секторі безпеки та оборони та ін.), специфіка застосування медіації до ціннісних конфліктів у мультикультурному середовищі вивчена недостатньо. Зокрема, потребують окремого осмислення питання забезпечення кроскультурної компетентності медіатора, подолання асиметрії влади між представниками домінуючих культур і меншин, а також визначення межі між досягненням згоди та дотриманням фундаментальних прав людини.

Таким чином, існує нагальна потреба у комплексній теоретико-методологічній розробці моделі застосування медіації як засобу врегулювання конфліктів цінностей у мультикультурному суспільстві з метою забезпечення соціальної злагоди та сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що уведення категорії конфлікту в науковий обіг пов'язують з іменами вчених Т. Гоббса, Г. Зіммеля, К. Боулдінга, Р. Дарендорфа та Л. Козера. Серед сучасних українських науковців проблемою ціннісних протистоянь опікувалися В. Бакіров, Л. Оссовський, А. Ручка, В. Танчер, Л. Сокурянська, І. Бекешкіна, М. Пірен, І. Шевель.

Українські вчені досліджують різні аспекти мультикультуралізму. Зокрема, С. Дрожжина довела, що внаслідок дії об'єктивних факторів мультикультурність є невід'ємною рисою сучасного суспільства. Науковці Н. Висоцька, Б. Глотова, Т. Кулікова, І. М'язова, М. Попович, С. Сисоєва досліджували джерела мультикультуралізму та його негативні прояви. О. Куропяткин вивчав проблему соціальної стабільності полікультурного суспільства. Наукові розвідки дослідників О. Калакура, А. Колодій стосуються перспектив практичної реалізації принципів мультикультурності.

У сучасних мультикультурних суспільствах процеси соціальної інтеграції нерідко супроводжуються глибокими ціннісними протистояннями, які зумовлені зіткненням різних культурних, етнічних та релігійних парадигм. Дослідники зазначають, що прагнення зберегти етнокультурну ідентичність меншин часто входить у конфлікт із домінуючими суспільними нормативами або ліберально-демократичними цінностями приймаючого середовища. Так, В. Кімліка детально аналізує те, як права етнокультурних меншин можуть вступати в суперечність із ліберальними принципами індивідуальної свободи та домінуючими правовими нормами суспільства. Ч. Тейлор досліджує напругу між прагненням спільнот зберегти свою колективну ідентичність та універсальними ліберальними цінностями й індивідуальними правами. С. Окін порушила гостру проблему у феміністичному дискурсі, демонструючи, як збереження традиційної ідентичності деяких культурних чи релігійних меншин може конфліктувати з ліберальними цінностями гендерної рівності та прав жінок. Серед вітчизняних учених, які досліджують трансформації ідентичності, виклики мультикультуралізму та ціннісні розломи в суспільстві, варто згадати таких авторів, як М. Головатий, В. Кулик, а також наукові праці фахівців Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

Думки науковців збігаються в тому, що в умовах сучасного мультикультурного суспільства традиційні суперечки щодо ресурсів чи інтересів часто трансформуються в набагато складніші зіткнення національних ідентичностей, етнічних стереотипів, упереджень, переконань і світоглядів, де класичні юридичні чи силові методи вирішення конфліктів виявляються неефективними. У цьому контексті особливої актуальності набуває переосмислення потенціалу медіації як конструктивного інструменту діалогу. Проте залишається недостатньо дослідженим те, як саме етнопсихологічні детермінанти та специфіка ціннісних орієнтацій впливають на ефективність медіаційних процедур у мультикультурному середовищі.

Мета статті полягає у вивченні потенціалу та виробленні теоретико-методологічних засад використання медіації для врегулювання та трансформації ціннісних суперечностей у сучасному мультикультурному середовищі в умовах глобалізаційних та міграційних викликів.

Виклад основного матеріалу. Уточнимо сутність ключових понять дослідження. Так, медіацію будемо розглядати як ефективний інструмент врегулювання конфліктів цінностей у мультикультурному суспільстві задля забезпечення соціальної злагоди, урахування етнопсихологічних детермінант і досягнення конструктивного діалогу між представниками різних культурних і світоглядних спільнот.

У широкому розумінні будь-який конфлікт є проявом дії закону діалектичної єдності та боротьби протилежностей. Розв'язання конфлікту є рушійною силою розвитку суспільства, матеріальних ресурсів, взаємодії суб'єктів і груп, їхньої суспільно-політичної свідомості.

Як правило, в соціальному протистоянні йдеться про конфлікт інтересів й ідентифікацій, що проявля-

ється у зіткненні певних непримиренних сил і позицій (державних, політичних, групових, релігійних тощо). О. Просяник [7] зазначає, що зона конфліктної соціальної взаємодії охоплює такі чинники, як суперництво за політичну владу або матеріальні блага, розбалансованість суспільної системи, соціальні суперечності, нерівність, несправедливий розподіл, суспільна недовіра, незадоволення наявним станом, розбіжність інтересів, несумісність потреб тощо. Актуальним у контексті нашого дослідження є висновок науковця про те, що перелічені чинники мають аксіологічний характер, оскільки передбачають оцінювання співвідношення актуального стану суспільного досвіду та релевантної для суб'єкта системи ціннісних орієнтацій, світоглядних настанов, тобто утворюють ієрархію індивідуальних і суспільних цінностей.

Ціннісні орієнтації варто розглядати як позитивне / негативне ставлення людини до дійсності, яке виражається через взаємовиключні оцінки: «добре – погано», «красиво – некрасиво», «правда – неправда» тощо. Як правило, система ціннісних орієнтацій людини носить індивідуальний характер, оскільки її формування пов'язане з рівнем особистої значущості, істотності або, навпаки, несуттєвості того чи іншого явища для людини. Окрім того, оскільки особа засвоює цінності здебільшого на мікрорівні соціальних контактів, тобто на персональному рівні взаємодії, існують значні розбіжності в ієрархіях цінностей і світоглядних установках різних людей. Проте об'єктивно необхідна спільна діяльність людей у групах є підставою для формування ціннісних орієнтирів представників – носіїв певного виду діяльності, соціальної взаємодії та суспільно-історичного досвіду.

Залежно від сфери людського досвіду O. Leszczak [9] виділяє такі галузі формування оцінно-ціннісних суджень, переконань, установок, знань і метазнань, як-от: філософсько-світоглядну, художню, наукову, ділову, суспільну і побутову.

1. Власне світоглядні цінності формуються у філософсько-світоглядній сфері індивідуальної, групової та суспільної свідомості. Визначальною аксіологічною діадою в цій сфері є опозиція «наявність сенсу (цінності) – відсутність сенсу (цінності)». У цю схему вписуються протилежні позиції щодо сприйняття дійсності: фаталістична або волюнтаристична, активна або пасивна, реалістична або ідеалістична, матеріалістична або спіритуалістична, альтруїстична або мізантропічна життєві позиції.

2. У художній сфері суспільного досвіду формуються естетичні цінності. У цьому аксіологічному вимірі первісним є протиставлення «краси» та «потворності», яке передбачає суб'єктивне позиціонування щодо прекрасного / потворного як натурального, психологічного, соціокультурного феномена. Зазначена опозиція поводить світоглядні відмінності, прийнятий у суспільстві поділ видів, жанрів, напрямів мистецтва на «високі», «елітарні» та «низькопробні», «популярні».

3. Науково-пізнавальна галузь суспільної діяльності передбачає формування цінностей у гносеологічній сфері. Головна з гносеологічних цінностей полягає в наявності доказового знання. Відмінності, пов'язані з пізнавальними цінностями, стосуються розуміння меж пізнання дійсності («агностицизм – позитивізм») або способів пізнання («апріоризм -апостеріорізм», «істина, що встановлюється теоретично – відкривається емпірично»), характеру наукового знання («фундаменталізм – утилітаризм»), методів досягнення знання («системність – асистемність», «теоретизм – експериментализм»), ролі практики та розуму в пізнанні («раціоналізм – емпіризм»), ролі в пізнавальному процесі логіки й інтуїції («сцієнтизм – інтуїтивізм»).

4. У виробничій сфері суспільного досвіду формуються економічні цінності, панівною серед яких опозиція «прибуток – збиток» (наявність або відсутність результату праці). З виробничою сферою пов'язане визнання особистої та суспільної значущості праці у вигляді аксіологічних опозицій «трудоголізм – неробство», «праця як мета – праця як засіб», формування установок стосовно того чи іншого характеру праці: «універсальний – спеціалізований», «розумовий – фізичний», «творчий – ремісничий», а також настанов на можливість співпраці: «індивідуальна – колективна».

5. Повсякденне життя є сферою формування екзистенційних сенсів: цінностей-потреб, які визначають ставлення до питань життя і смерті, здоров'я і хвороби (як фізичної, так і психічної), проблеми продовження роду, яка пов'язана з відносинами між статями, сексуальною орієнтацією, сексуальними потребами. Життєво важливими є питання любові, дружби і неприязні, взаємин між представниками різних вікових груп, ставлення до роду, сім'ї, поводження з тваринами, ставлення до рослинного світу тощо. За ступенем прагнення до насолоди як до добра розрізняють гедонізм і аскетизм.

6. У сфері суспільного життя оформлюється головна аксіологічна опозиція «добро – зло». Відповідно, за об'єктом докладання добра та зла розрізняють таке опозиційне ставлення до людей та себе, як «альтруїзм – егоїзм». У соціологічному аспекті ця опозиція набуває форми «суспільне добро (мораль, норма, закон) – суспільне зло (аморальність, девіація, злочин)». За ставленням до свободи як етичної цінності виокремлюю «лібералізм – протекціонізм», «детермінізм – волюнтаризм», «легалізм – нігілізм», «анархізм – тоталітаризм».

Ключовим аксіологічним виміром суспільства є ставлення до свободи як етичної цінності, яке передбачає такі опозиційні діади, як-от: «лібералізм – протекціонізм», «детермінізм – волюнтаризм», «легалізм – нігілізм», «анархізм – тоталітаризм».

Суспільне життя продукує низку світоглядних відмінностей, які пов'язані, зокрема, з джерелом моралі. Так, з позицій етичного об'єктивізму мораль запропонована людині ззовні, «згори». З точки зору етичного суб'єктивізму мораль створюється і змінюється самими людьми. Представники етичного натуралізму вважають добро та зло природними явищами. З позицій етичного гуманізму «добро – зло»

є породженням культури, причому представники індивідуалізму вважають, що опозиційні поняття «добра – зла» продукуються суб'єктом, колективісти дотримуються думки, що уявлення про добро та зло виникають у процесі соціально-виробничої (соціально-педагогічної) взаємодії у групах. За активністю громадянської позиції виокремлюють конформізм і нонконформізм, за ставленням до соціальної диференціації – елітаризм та егалітаризм.

У контексті нашої статті варто відзначити відсутність консенсусу щодо визначення природи, характеру та ступеня узагальнення моральних принципів. Одні дослідники (І. Кант, М. Нуссбаум, Дж. Ролз, М. Хаузер) вважають мораль універсальною для представників усіх етнічних і соціальних груп. Інші (Р. Бенедикт, М. Мід, Ф. Ніцше, Е. Дюркгейм), дотримуються думки, що різним народам, націям, расам, соціальним групам властива власна мораль.

Необхідно відзначити, що в сучасній науці найчастіше відходять від крайнощів. Більшість дослідників (Ю. Габермас, М. Вальцер, Р. Ро Рті, А. Макінтайр) сходяться на тому, що існує біологічне та екзистенційне ядро людства, універсальні загрози та потреби, які продукують загальнолюдські моральні заборони, які пов'язані із виживанням групи та мінімізацією фізичних страждань. Навколо цього ядра кристалізуються різноманітні культурні та соціальні норми (мова, соціальні інститути, ритуали та історичний досвід), які є унікальними для кожної групи. Цю етичну позицію можна назвати «м'якою» або «помірною».

У науковців немає одноголосності щодо вектору історичного розвитку: прогресивісти вважають, що світ рухається до кращого, регресивісти – суспільство деградує. Прогресивізм породжує реформаторство, згідно з поглядами представників (Дж. Дьюї, Ф. Паркер, В. Х. Кілпатрік, В. Вільсон, Т. Рузвельт, Дж. Адамс, П. Фрейре, К. Вест) якого, у світлі руху світу до поліпшення моральності необхідно активно змінювати застаріли принципи життя. Регресивізм (Ж. Ж. Руссо, Ф. Ніцше, О. Шпенглер, М. Горкгаймер, Ж. Еллюль) є джерелом консерватизму: оскільки світ рухається до гіршого, треба якомога більше триматися історичних коренів і традицій. За ступенем урахування суспільної практики та прив'язування до неї розрізняють прагматизм і фундаменталізм.

Кожен із цих аспектів може стати джерелом ідеологічного і політичного протистояння у мультикультурному суспільстві, а отже, джерелом соціального або політичного конфлікту. На відміну від позиційних або конфліктів інтересів, які можна вирішити шляхом компромісу чи поділу ресурсів, конфлікти цінностей виникають внаслідок наявності глибинних розбіжностей у переконаннях, догматах релігійних вірувань, культурних традиціях та уявленнях про «правильне – неправильне».

Конфлікт цінностей у поліетнічному та полікультурному соціумі можна вважати міжгруповим соціальним конфліктом. На нашу думку, між конфліктами цінностей в поліетнічному та полікультурному вимірах є принципова відмінність. Якщо детермінантами аксіоетнічних конфліктів є етноцентристські установки, стереотипи та упередження представників інгрупи (своєї, нашої) відносно норм і цінностей, які панують у чужій групі (аутгрупі), то в мультикультурному середовищі ціннісні конфлікти часто виникають на перетині різних систем суспільно-культурних норм (наприклад, зосередження на колективістських (країни Східної та Південно-Східної Азії, Близького Сходу, Латинської Америки та Африки, де, як правило, існує пріоритет інтересів групи (сім'ї, громади, корпорації, держави) над інтересами індивіда) або індивідуалістських цінностей (країни Північної Америки (США, Канада) та Західної й Північної Європи (Велика Британія, Німеччина, Швеція, Нідерланди, де поважається автономія особистості, незалежність, самореалізація, особисті досягнення, приватність та захист прав індивіда), панування світських (більшість країн Європи та Північної Америки) та релігійних законів (Ватикан як абсолютна теократична монархія, Саудовська Аравія, де Конституцією офіційно є Коран, а судова система базується на шаріаті, Афганістан під управлінням руху «Талібан»), дотримання патріархальних гендерних ролей (традиційні країни Близького Сходу, Південної Азії та Африки, деякі регіони Східної Європи та Латинської Америки) та егалітарні гендерні підходи (країни Скандинавії, більшість країн Західної Європи, Канада та ін.). Представники домінуючої культури можуть нав'язувати універсальні правові стандарти як виключно правильні, маргіналізуючи традиційні практики врегулювання спорів усередині етнічних чи релігійних спільнот. У зв'язку з чим виникає аксіологічна дилема: де проходить межа між повагою до культурної автономії (право спільноти на власні традиції) та дотриманням універсальних прав людини (наприклад, гендерної рівності чи прав дитини).

Тож, як зазначають науковці О. Просяник та О. Зима [8], базові аксіологічні конфлікти є культурно-цивілізаційними зіткненнями, які базуються на суперечностях суб'єкт-суб'єктних інтересів у суспільному житті, культурному дозвіллі, політиці, релігійному житті, медійній сфері, мистецтві. Такі конфлікти торкаються емоційної сфери, тому називаються ще конфліктами «смаків». Вони не обов'язково розвиваються на міжнародній арені. Культурно-цивілізаційні конфлікти можуть розвиватися в межах кожної етнічної спільноти є люди з різними системами цінностей.

Спираючись на виділені O. Leszczak [9] галузі формування оцінно-ціннісних суджень (філософсько-світоглядну, художню, наукову, виробничу, екзистенційно-побутову та суспільно-моральну), особистість у мультикультурному середовищі стикається з багатовимірністю конфліктної взаємодії. Наприклад, зіткнення колективістських та індивідуалістських цінностей, світських і релігійних законів чи традиційних і егалітарних гендерних ролей не може бути врегульоване адміністративними заборонами.

Аналіз природи сучасних соціокультурних протистоянь засвідчує, що класичні юрисдикційні меха-

нізми вичерпують свій потенціал у вирішенні спорів, які засновані на несумісності світоглядних орієнтирів та етнокультурних традицій. У цьому контексті ключового значення набуває впровадження позасудових процедур, серед яких провідну роль відіграє медіація. На відміну від судового провадження, яке зорієнтоване на опозицію «переможець – переможений», медіація пропонує конструктивну платформу для діалогу, фокусуючись не на формальних правових позиціях, а на глибинних інтересах, потребах та аксіологічних пріоритетах сторін. У межах мультикультурного середовища медіація перестає бути лише технологією технічного супроводу переговорів; вона трансформується в гуманітарну практично-орієнтовану методологію відновлення соціальної комунікації.

Історично медіація виникла як залучення старійшини або вождя племені до вирішення конфлікту між конфліктуючими сторонами [3]. Таку ситуацію умовно можна розглядати залученням «нейтральної» сторони для вирішення «етнополітичного конфлікту» – спору всередині племені як етнічної спільноти.

В єврейській, мусульманській, християнській культурах роль медіатора традиційно виконували рабини, імами, священники, які виступали посередниками в релігійних судах щодо врегулюванні сімейних і міжособистісних суперечок, спираючись на право, надане релігійною освітою, та авторитет у громаді. Попит на використання медіаторських послуг спостерігався й у давньогрецьких містах-державах, римській імперії, стародавньому Китаї, середньовічній Європі. У Давній Греції медіація ототожнювалася з поняттям «проксенія», тобто «гостинність». До проксена зверталися з метою встановлення та підтримання зв'язків, ведення переговорів і взаємодії між окремими громадянами, сім'ями, родами, племенами й навіть містами-державами [5]. В українському науковому дискурсі ідея діалогу із залученням третьої, незацікавленої сторони належала Феофану Прокоповичу

У світовій практиці накопичений значний досвід застосування інструментів медіації для розв'язання різноманітних конфліктних ситуацій. Аналіз практик європейських країн демонструє, що ефективна система медіації ґрунтується на комплексному підході, що охоплює законодавче регулювання, підготовку та сертифікацію медіаторів, інтеграцію медіації в судову систему, державну підтримку та прозорість медіаційного процесу [6].

З урахуванням положень Кодексу етики медіатора Національної асоціації медіаторів України [1] щодо нейтральності та неупередженості позиції медіатора у спорі успішна медіаційна практика в умовах мультикультурності базується на таких принципах:

1) принцип ціннісного релятивізму та нейтральності, виходячи з якого медіатор має демонструвати рівну повагу до світоглядних систем усіх учасників, уникаючи власних етичних оцінок чи нав'язування домінуючих культурних стандартів;

2) принцип фокусування на реальних потребах замість абстрактних догм. За цим принципом дискусії переводиться з рівня непоступливих релігійних чи ідеологічних постулатів на рівень практичних життєвих інтересів і пошуку спільного майбутнього;

3) принцип побудови загального ціннісного контексту: виявлення універсальних гуманістичних цінностей (людська гідність, безпека, право на розвиток), які слугують фундаментом для побудови конструктивного діалогу та відновлення соціальної злагоди.

Виходячи із загальноприйнятої стадійності медіаційного процесу та з урахуванням специфіки міжкультурної взаємодії медіація ціннісних конфліктів у мультикультурному середовищі передбачає використання таких алгоритмів, методів і технік, як-от:

– алгоритми трансформації абстрактних ідеологічних чи релігійних постулатів у спільні життєві інтереси, переведення зазначених ідеологем на рівень базових потреб (безпеки, поваги, визнання, самовираження), використання аргументів на основі фактів, переведення суб'єктивних суджень у площину офіційних статистичних даних, чітких прикладів і показників;

– методи переведення суперечки у конструктивне русло: відокремлення людини від проблеми, фокусування на розбіжностях, а не особистостях, перехід «від минулого до майбутнього», пошук спільної мети як кінцевого результату, який задовольняє всіх учасників спору, розбиття проблеми на підпроблеми, покрокове вирішення суперечки;

– техніки побудови безпечного комунікативного простору*:* техніки фасилітації діалогу між представниками інгруп і аутгруп, зниження рівня емоційної напруги та деконструкція етнокультурних стереотипів, спокійна та впевнена реакція, тиха, повільна, спокійна розмова; активне слухання та перефразування, конструктивна критика, використання техніки «Я-повідомлень» [4].

На закінчення зауважимо, що у визначенні ролі медіації у подоланні ціннісних конфліктів у мультикультурному суспільстві необхідно враховувати вплив на ефективність медіаційного процесу таких етнопсихологічних детермінант, як-от:

– *вплив культурного контексту:* роль індивідуалістських vs колективістських орієнтацій, релігійних догм та гендерних стереотипів на готовність сторін до компромісу.

– *наявність проблеми асиметрії влади:* механізми захисту інтересів меншин у процесі переговорів із представниками домінуючих культур [4].

Ефективність медіаційних процедур у мультикультурному просторі прямо залежить від рівня сформованості кроскультурної компетентності фахівця-медіатора, який має володіти не просто навичками фасилітації, а глибинним розумінням етнопсихологічних і культурних детермінант, а саме:

– здатністю розрізняти індивідуалістичні з акцентом на автономію особистості та колективістські, які передбачають пріоритет групової лояльності, родинних або общинних зв'язків, парадигми мислення;

– усвідомленням впливу власного прихованого упередження на перебіг медіаційного процесу;

– застосуванням інструментів децентрації – здатністю поглянути на ситуацію очима представників як домінуючої культури, так і меншин.

Необхідно звергнути увагу на розширення діапазону можливостей медіатора за рахунок таких складників кроскультурної компетентності, як-от:

– *професійні компетенції:* знання різноманітності та особливостей культур і субкультур, тенденцій їх взаємодії, володіння культурно-країнознавчою інформацією, основами національного і міжнародного законодавства стосовно прав національних меншин, знання положень документів ЮНЕСКО, міжнародних конвенцій щодо організації міжкультурної комунікації, взаєморозуміння та інтернаціонального співробітництва;

– *особистісні якості:* толерантність, емпатійність, комунікабельність і вільне володіння навичками кроскультурної комунікації, нейтральність та рефлексія власних упереджень, креативність, щирість, доброзичливість;

– *етична основа діяльності медіатора (етична дилема медіатора)* – дотримання межі між досягненням згоди та дотриманням фундаментальних прав людини, коли компроміс неможливий через порушення базових етичних чи правових норм.

Таким чином, медіація в мультикультурному суспільстві виступає не просто технічним методом вирішення спорів, а соціально-психологічним інститутом трансформації конфліктів, здатним забезпечити баланс між збереженням етнокультурної ідентичності та підтримкою сталого розвитку суспільства на засадах толерантності та взаємоповаги.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що медіація у мультикультурному суспільстві виступає дієвим інструментом соціального конструювання злагоди.

На відміну від судово-адміністративних інститутів, які фіксують перемогу однієї сторони та поглиблюють суспільні розломи, медіаційна модель забезпечує перехід від деструктивного протистояння («свій – чужий») до конструктивної рефлексії через діалог і взаємне визнання.

Теоретико-методологічний потенціал медіації в умовах аксіоетнічних та аксіокультурних конфліктів реалізується через урахування етнопсихологічних і етнокультурних особливостей сторін, подолання асиметрії влади та балансування між принципами ціннісно-культурного релятивізму й універсальними стандартами прав людини.

Подальші розвідки в цьому напрямі мають бути спрямовані на розробку практичних стандартів підготовки медіаторів для роботи в поліетнічних громадах та імплементацію медіаційних модулів у державні стратегії соціальної інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс етики медіатора: прийнятий Національною асоціацією медіаторів України (НАМУ). URL: https://namu.com.ua/kodeks-etyky.

2. Лошицький М. В., Солонько М. Ф., Новак А. В. Історія становлення та розвитку медіації як альтернативного способу вирішення адміністративних і цивільних суперечок. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2023. С. 42-47. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/8/

3. Малазонія Н. Г. Історія розвитку та становлення медіації. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2018. Т. 2. Вип. 4. С. 166-169. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/4/tom_2/34.pdf. (дата звернення 30.03.2026)

4. Марченко О. Г., Крицький О. А. Психолого-правові основи попередження та медіації етнополітичних конфліктів у полікультурному соціумі. *Перспективи та інновації науки*. 2026. № 6 (64). Спецвипуск. С. 3531-3542. https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-6(64).

5. Марченко О., Шиліна А., Маннапова К. Психолого-правові основи медіації в етнополітичних конфліктах. *Юридична психологія*. 2026. № 1 (38). С. 36-44. https://doi.org/10.33270/02202002.

6. Примаков К. Ю. Політична медіація у постконфліктних суспільства: можливості застосування європейського досвіду для післявоєнної України. *Політикус*. 2025. Вип. 6. С. 75-80. DOI https://doi.org/10.24195/2414– 9616.2025-6.10.

7. Просяник О. П. Ціннісні конфлікти як основа медійних і політичних скандалів: пропозиція діяльнісної типології. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. № 5. Том 32 (71). Ч. 2. С. 170-176. https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/27227/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9E.%D0%9F.pdf.

8. Просяник О. П., Зима О. Г. Системна типологізація концепції соціального конфлікту. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. № 1. Т. 32 (71). Ч. 3. С. 161-167. https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25253/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%BA,_%D0%97%D0%B8%D0%BC%D0%B0,_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf

9. Leszczak O. Konflikt i antynomia jako metodologiczne kategorie funkcjonalno-pragmatycznej koncepcji doświadczenia (ujęcie lingwosemiotyczne). *The Peculiarity of Man*. 2012. № 16. S. 9–37.

Дата першого надходження статті до видання: 06.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 17.11.2026